

زمینه‌های تدبیر در قرآن

مصغری خیرعلی

می‌خواهیم به مفهوم و حکم قرآن و روایت پی ببریم و کلام خداوند و ائمه را بفهمیم که در سطح پیشرفته علاوه بر قواعد گذشته به دانستن بعضی از اصول، امر و نهی و عام و خاص، علم صرف و نحو، معانی، بیان، بدیع و لغت نیازمندیم. دل دادن به آیات قرآن و خالی کردن قلب از آلودگی‌ها از جمله تعصب و پیش‌فرض‌های غیرالهی در مواجهه با قرآن از شروط دیگر تدبیر است. چرا که نسبت تدبیر و قلب انسان نسبت راه و چشم است. همان طوری که اگر کسی چشم نداشته باشد به چاه می‌افتد، کسی هم که قلب او مریض باشد نمی‌تواند تدبیر کند و از هدایت قرآن استفاده کند، یعنی دلمردگی و کوری دل از عوامل عدم تدبیر در قرآن می‌شود که مرگ دل و کوری قلب موجب بسته شدن دریچه قلب بر روی نور علم و ایمان می‌شود.

یعنی اگر چه قرآن برای هرکس که در آن بنگرد دلالت کننده است اما کسی از آن نفع می‌برد که صفحه دلش را صاف کرده و درونش را از کدورت اوهام فاسد و گناهانی که قلب را تاریک و ظلمانی می‌کند پاک گرداند. و افکار شخصی را بر آیات قرآن تحمیل نکند. چنان که علامه طباطبایی (ره) می‌فرماید: «فرق است بین اینکه محقق بگوید قرآن چه می‌گوید و اینکه بگوید آیه را بر چه معنایی باید حمل کرد. در صورت نخست محقق باید پیش‌فرض‌های عقلی را کنار بگذارد، و اما قول دوم مستلزم این است که نظریه‌های عقلی در مسائل را مبنا قرار داده و تحقیقاتش را مبتنی بر آن نظریات نماید. بدیهی است که اینگونه بحث و تحقیق در قرآن تحقیق صرف معنای قرآن نیست بلکه تحمیل نتایج بحث‌های علمی و فلسفی از خارج بر مدلول‌های آیات است.» (۱) آگاهی به فنون و قواعد تفسیری از شروط دیگر تدبیر در قرآن است. زیرا خورشید تابان را هم تنها چشم بینا می‌تواند ببیند به علاوه معارف هزار بطن‌های مختلفی دارد. بخشی از معارف هزار لایه‌ای آن، آن قدر بلند و عمیق است که جز راسخان در علم توانایی درک و فهم آن را ندارند. بنابر این این بخش از قرآن نیاز به تفسیر دارد. استاد مصباح در این زمینه می‌فرماید: «بدیهی

پس شرط اساسی تدبیر در قرآن ایمان به هدایت قرآن، ایمان به صادق بودن وعده‌ها و وعیدهای آن، ایمان به شفاعت بودن دردهای روحی و

ایمان به اینکه وسیله سعادت بشر است، می‌باشد. با این اعتقاد است که متدبیر قرآن به کاوش در مضامین آیات مشتاق گشته و در آنها اندیشه می‌کند. از شروط دیگر تدبیر در قرآن، تلاوت قرآن و تکرار آیات می‌باشد. تکرار آیات در شرایط مناسب اثری عمیق بر روح انسان دارد. هدف از تلاوت قرآن این است که کلام خدا را خواننده یا شنیده باشیم که در آن به هیچ قاعده‌ای نیاز نیست جز قواعد خواندن و قرائت.

احاطه بر معنای آیات ولو در حد ترجمه صحیح از شرایط دیگر تدبیر در قرآن است. در این مرحله

○ از شروط دیگر تدبیر در قرآن، تلاوت قرآن و تکرار آیات می‌باشد. تکرار آیات در شرایط مناسب اثری عمیق بر روح انسان دارد

قرآن کریم مدعی است که می‌تواند سعادت انسان را به بهترین وجه نامین کند و صحیح‌ترین برنامه و سعادت را در اختیار او قرار دهد. بنابر این

به تمام حوزه‌های معارف انسانی در آنچه که به درمان و هدایت و رشد فکر و روح بشر مربوط می‌شود نظر داشته و ضوابط و احکام آن را بیان فرموده است. این وسعت برخورد و قاطعیت در حکم از آن جهت است که سخن خالق عالم است که محیط بر همه عوالم و آگاه بر مصلحت بشر است.

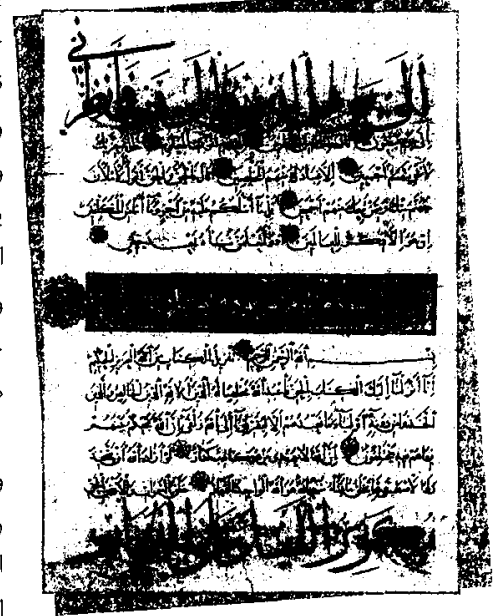
«ای مردم از جانب پروردگارتان نامه‌ای سراسر انذار و بشارت و یکپارچه بهبودی بخش امراض مستقر در سینه‌ها و سراسر هدایت و رحمتی گسترده برای مومنین به سوی شما آمد.» (سوره یونس، آیه ۵۷)

بنابر این اعتقاد به هدایت بخشی آیات قرآن از زمینه‌های تدبیر در قرآن است. جهل به موقعیت قرآن موجب می‌شود که نتوان ارتباط صحیحی با آن برقرار ساخت و با آن انس گرفت و از نور آن روشنایی کسب کرد.

○ آگاهی به فنون و قواعد تفسیری از شروط دیگر تدبیر در قرآن است. زیرا فورشید تابان را هم تنها پیشم بینا می‌تواند ببیند

است که فهم قرآن و تفسیر آن در صلاحیت هر کسی نیست چنانکه فهم مطالب رشته و زمینه‌ای در صلاحیت هر کس نیست. «(۲)»

قاری قرآن بعد از فهم کردن لوازم و شرایط تدبیر در قرآن هنگام تلاوت آیات مربوط به سرگذشت گذشتگان از ملل و اقوام ظالم، آیات مربوط به ردائل و فضائل و آثار آنها و نیز آیات مربوط به کيفر و پاداش اعمال مردم به عرضة باورها و منش‌ها و رفتارهای خود بر آیات قرآن می‌پردازد تا میزان صحت و درجه سلامت آنها را تشخیص دهد و به عقاید صحیح دست پیدا کند و رفتاری

متناسب با خواسته‌های قرآن بیابد و از این رهگذر با رسیدن به لطافت روحی هنگام تلاوت و توجه به ترجمه و تفسیر آیات به روح آیه‌ها پی ببرد. «انا اوحینا الیک روحا من امرنا» که از آن به فهم هم تعبیر می‌شود. تدبیر در معنای قرآن فلسفه نزول قرآن است. و از امور لازم و ضروری می‌باشد چون در راستای درک معنای قرآن است زمینه را برای عمل به آن فراهم می‌سازد و روح والای قرآن بدون تدبیر در آیات آن به دست نمی‌آید.

تدبیر مقدمه درک قرآن است و درک آن نیز بدون اندیشیدن حاصل نمی‌شود.

متدبیر در قرآن از عواملی که آیه‌ها را به این شکل درآورده آگاه شده و از شکل جمله‌ها به روحیه‌ها پی می‌برد و او با این روح و بینش از شکل طبیعی جملات روی گردانیده و به انگیزه‌های آن پی می‌برد. در این سطح است که انسان می‌فهمد چه شوری در جوانمردان کهف بوده که در برابر طاغوت ایستادند. خطاب آیه‌ها، دل‌ها را می‌شکند و استخوان‌ها را می‌کوبد و همچون کوه بر سینه‌ها می‌افتد. موسیقی آیه‌ها و بلندی و کوتاهی آیه‌ها همه حرف می‌زنند. همه جان دارند و همه دست به دست هم داده تا انسان را بسازند و روحش را به نورها برسانند.

در سطحی بالاتر از تدبیر، قاری به نور قرآن می‌رسد و این برای کسانی است که از مانع‌ها آزاد شده‌اند و پرده‌ها را دریده‌اند. این پرده‌ها گاه هواهای دل و حرف‌های خلق و جلوه‌های دنیا هستند که کفر و نفاق و فسق را به پیش می‌آورند و چشم‌ها را می‌بندند و انسان را از نور جدا می‌کنند و گاه همان شناخت‌ها و آگاهی‌هایی که در یک مرحله در پرده بودند، خود پرده می‌شوند و جلوی انسان را می‌گیرند، یعنی اگر انسان به حلاوت آگاهی و علم و به شور و حال عشق و محبت حق دلخوش کند و در همان جا بنشیند و به حالات و مقامات دل بندد، در همان حال مانده و همان‌ها برایش حجاب و سنگ راه می‌شوند.

اما آنها که این پرده‌ها را دریده‌اند، و این حصارها و دیوارها را از دور خود برچیده‌اند به وسعت آگاهی‌ها راه می‌یابند و از نورهای عظیم بهره برمی‌دارند و این بارش بی‌امان انوار قرآن و این فیض مستمر الله همیشه و دم به دم ادامه خواهد داشت.

منابع:

۱. پژوهش بیرامون تدبیر در قرآن، تألیف ولی‌الله نقی پورفر، انتشارات اسوه، نوبت چهارم، تابستان ۱۳۸۱
۲. روش برداشت از قرآن، علی صفای حائری، انتشارات لیل القدر، بهار ۸۱، چاپ اول، چاپ سرور
۳. مجلات کوثر، شماره ۶۳
۴. سایت اینترنتی اندیشه قم (WWW. andisheqom.com)
۵. سایت اینترنتی: امام مهدی (WWW. emammahdi.com)

پاورقی:

- ۱-المیزان، علامه طباطبائی، ج ۱، ص ۹ و ۱۱، نقل به ترجمه با تلخیص
- ۲-قرآن در آئینه نهج البلاغه، محمدنقی مصباح بزدی، مؤسسه پژوهشی امام خمینی، ج اول، ۱۳۷۹، ص ۷۰ و ۷۱